

MISKOLCI EGYETEM

DOKTORANDUSZOK FÓRUMA

Miskolc, 2017. november 30.

BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KAR

SZEKCIÓKIADVÁNYA

Kiadja: Miskolci Egyetem Tudományos és Nemzetközi Rektorhelyettesi Titkárság
Kiadásért felelős: Prof. Dr. Kékesi Tamás rektorhelyettes
Szerkesztette: Schäffer Anett doktorandusz
Nyomda: ME Soksorozító Üzeme
Soksorozításért felelős: Pásztor Erzsébet
Nyomdaszám: TNRT.2018-356.ME.
ISBN 978-963-358-164-3

TARTALOM

SZOLNOKI ZSOLT

Czeglédi P. István *Egy veres tromfosdit iádtzó...* című munkája és annak egyik lehetséges forrása 3

VASS RÓBERTNÉ

Lévay József és Borsod vármegye..... 11

TÖRÖK SÁNDOR MÁTYÁS

Németh Andor saját versét kommentálja 17

TÓTH TAMÁS ZOLTÁN

Pázmándi Horvát Endre *Árpád* című eposzának vallástörténeti kútforrása 25

MAURIZIO CECCARELLI

A Charles de Tolnay Fond új része 33

OCSENÁS ALICA

Anyakép(ek) *A szív segédigéiben* és a *Semmi művészetben*..... 41

RADICS VIKTÓRIA

A *Világló részletek* eredet-aszpektusa 49

KÁLI ANITA

„Menetelés a szétrohadt betonon”

A terek poétikája Szilasi László *A harmadik híd* című regényében 55

SCHÄFFER ANETT

A város mint identitásképző elem Rakovszky Zsuzsa prózájában 63

BABOS ORSOLYA

Leírás és láttatás a *Sztalker-univerzumban*..... 71

KLASSZIKUS ÉS MODERN SZÖVEGTUDOMÁNYI SEKCIÓ

CZEGLÉDI P. ISTVÁN *EGY VERES TROMFOSDIT LÁDTZÓ...* CÍMŰ MUNKÁJA ÉS ANNAK EGYIK LEHETSÉGES FORRÁSA

Bevezető

Bár az *Egy veres tromfosdit ládtzó sandal barátomnak, játék el veszteseért valo meg-piricskeltetése* című nyomtatvány címlapján nincs feltüntetve sem szerző, sem kiadási hely, sem évszám,¹ már 1899-es disszertációjában M. Nagy István is Czeplédi P. István vitairataként tartotta azt számon.² A nyomdatörténeti vizsgálat bizonyította, hogy az *Egy veres tromfosdi* a kassai nyomda terméke.³ A kiadás évét pedig a címlapon a következő akrosztichonba rejtették: „VraM IesVs ChristVs,/DorgáLd meg a' sátánt!”, melynek feloldása 1666.⁴ A feltételezett szerző, Czeplédi P. István ezzel a mai ismeretek szerint válasz nélkül maradt írásával ahhoz a Sárospatakon 1666–1667-ben zajló polémiához kívánt hozzászólni, mely a kálvinista vallás régisége kapcsán robbant ki Kis Imre jezsuita páter és Pósházi János sárospataki református tanár között. Czeplédi műve a tizenkét kiadványt magába foglaló hitvitabokor hetedik darabja.⁵ Heltai János megállapítása, hogy Czeplédi 1666 novemberében vagy decemberében készült el művével, s azért érezte szükségesnek, hogy a különben sárospataki résztvevőkkel zajló vitához hozzászóljon, mert a katolikusok által írt munkákat a kassai Tüersch-nyomdában nyomtatták.⁶ A Czeplédi P. István *Egy veres tromfosdi*ját is magába foglaló polémia jelentőségét az adja, hogy közvetlenül a protestánsok gyászévtizedét megelőzően, a magyarországi hitviták utolsó intenzív, 1663 és 1670 közötti időszakának kellős közepén zajlott.⁷

¹ CZEGLÉDI István, *Egy veres tromfosdit ládtzó sandal barátomnak, játék el veszteseért valo meg-piricskeltetése* ([Kassa]: [Tüersch], 1666).

² M. NAGY István, *Czeplédi István polemikus író a XVII. században* (Kolozsvár: Ny. Gombos Ferenc Könyvnyomdája, 1899). Heltai János szerint „az egész munka stílusa és érvelési módja semmi kétséget sem hagy afelől, hogy szerzője Czeplédi István, [...] teljesen egyértelműen bizonyítja Czeplédi szerzőségét az előszó egyik passzusa is, amely [...] postumus megjelent teológiai szintézisére utal [...] Kész már a Sion vára”. HELTAI János, „Kis Imre és Pósházi János hitvitája a kálvinista vallás régiségéről, II”, *Magyar Könyvszemle* 123 (2007): 310–343, 319.

³ RMNy 3279.

⁴ CZEGLÉDI, *Egy veres tromfosdit...*, címlap.

⁵ RMNy 3279.

⁶ Uo. Vö. HELTAI, „Kis Imre és Pósházi ..., II”, 320.

⁷ HELTAI János, „Kis Imre és Pósházi János hitvitája a kálvinista vallás régiségéről, I”, *Magyar Könyvszemle*, 123 (2007): 168–184, 170.

Czeglédi P. István művének szerkezetét ismertette már Heltai,⁸ ezért én ennek csupán legfontosabb megállapításait emelem ki. Munkáját Czeglédi két nagyobb egységre osztja: az első, fő részben *Vj vallas* címen idézi Kis Imre *Tök, makek, zöld, veres tromfj*-nak állításait, és *Regi igaz hit* címen válaszol azokra. A második részben azt igyekszik bizonyítani, hogy mivel a Jézus Társasága a reformáció után huszonhárom évvel alakult, a jezsuiták vallása az új, nem pedig Calvinusé. Ezen állítását szillogizmusba foglalja, majd egy két hasábra szedett táblázattal bizonyítja, amelyben a *Regi paterek* és *Vj jesuitak* címek alatt „tizenkét fontos teológiai közös helyről”⁹ értekezik. Az egyházatyák idézeteit a reformátusokéval megegyezőnek, a jezsuita teológusokét pedig az egyházatyáktól eltérőnek minősíti.

Az *Egy veres tromfosdi* szerkezeti felépítéséről mindehhez még a következő megállapítások járulnak. Az első, fő rész szembetűnő sajátosságai a Kis Imre állításain gúnyolódó kommentárok, felháborodott felkiáltások és kiszólások. A szövegben bőségesen találunk idézeteket, ezek tetemes része – a teológiai argumentálás erősítése mellett – leginkább a Jézus Társasága istenkáromlásainak és káros tevékenységének leleplezésére, továbbá agresszívnek beállított terjeszkedésének ecsetelésére szolgálnak. Meglátásom szerint az első szakasztól merőben eltérő képet mutató második rész felépítése és vitatechnikája némiképp rokonítható a „nemzetközi jezsuitaellenes polemikus irodalom egyik fő darabjának”¹⁰ számító, Kecskeméti C. János által lefordított *Fides Iesv et Iesvitarvméval*. A nyomtatásban 1619-ben, Bártfán megjelenő *Fides Iesv et Iesvitarvm*ban tizenhat teológiai hely kerül kifejtésre a következők szerint:¹¹ a nyomtatvány elsőként *Iesuitak tudomanya* címen az aktuális teológiai helyhez kötődően „hamis” tézisként idézi a holland születésű jezsuita, Petrus Canisius valamelyik latin nyelvű katekizmusából,¹²

⁸ HELTAI, „Kis Imre és Pósházi... II”, 320–321.

⁹ A tizenkét közös hely: A szentírásról, Az Istenről és az ő munkáiról, A bűnről, A szabad akaratról és kegyelemről, A Krisztusnak tisztairól, A megigazulásról és a jó cselekedetekről, A poenitentiáról, A sakramentumokról közönségesen, A keresztségről, Az úrvacsorájáról, Az ecclesiáról, Az antichristusról. Uo., 321.

¹⁰ HELTAI János, *Műfajok és művek*, Res libraria 2 (Budapest: Universitas Kiadó, 2008), 143. Vö. VÁSÁRHELYI Judit, „Egy jezsuita-ellenes vitairat és magyar fordítója”, *Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve* 25 (1981): 253–271.

¹¹ „1. Az Szent Irasrol; 2. Az bűnrül; 3. Az Törvényről; 4. Az Evangeliomról; 5. Az Szabad akaratról; 6. Az Hitről; 7. Az meg igazulasrol; 8. Az io cselekedetekről; 9. Az elegh tetelről; 10. Az szenteknek segítségül valo hivasarol; 11. Az Vr Vacsoraiairól; 12. Az Emberi talalmanyokrol 13. Az képekről; 14. Az Nötelensegről es Hazassagrol; 15. Az Purgatoriumrol; 16. Az Anyaszent-egyhazrol.” KECSKEMÉTI C. János, *Fides Iesv et Iesvitarvm. Az az: Az mi Urunk Iesvs tudomanyanak az Iesuitak tudomanyaval valo össze vetése, mely Donatus Visartus által az szent irasbol, Paterek és Iesuitak könyveiből szedegettetet, es az hitnek bizonyos agaira rendeltetet* ([Bártfai]: [k. n.], 1619),)(())(sv.

¹² Petrus Canisius 1554-ben I. Ferdinánd királynak (1556-tól német-római császár) átadott, majd 1555-ben megjelent nagy kátéja, a *Summa Doctrinae Christianae* után 1556 és 1557 között összeállította a *Catechismus minimus*-t. Ezután készült el az a verzió, mely rengeteg kiadást és fordítást ért meg, a terjedelem tekintetében a kettő között elhelyezkedő, 1558-as *Catechismus parvus* vagy *minor*. John O'MALLEY, *Az első jezsuiták*, ford. TÖRÖK Péter (Budapest: Szent István Társulat, 2006), 143–144. Petrus Canisius három katekizmusának

valamint a kölni jezsuiták által közrebocsátott ún. *Censura Colonienis*-ből származó citátumokat. Ezt követően mint *Iesus tudománya* ezeknek többé-kevésbé szó szerinti tagadását, antitézisét adja, majd ezt erősítendő *Bizonyosságok. Propheták, Evangelisták, Apostolok* címen bibliai locusokat sorakoztat fel a tévesnek ítélt jezsuita tanok ellenében. Argumentálását, az *Egy veres tromfosdi*-hoz hasonlóan, *Paterek bizonyosságként*, egyházatyáktól vett idézetekkel zárja le. Bár az *Egy veres tromfosdi* második részében a Czeglédi stílusának szerves részét képező szatirikus hang¹³ egy-egy mondat erejéig megjelenik, a meggyőzés eszköze nem ez, hanem sokkal inkább a gondosan megválogatott idézetpárok. Az elmondottakra alapozva gondolom úgy, hogy a *Fides Iesv et Iesvitarum*-ban használt, a kontroverzteológiai traktátusokra jellemző,¹⁴ szinte kizárólag csak idézetekre minimalizált és azokat ütköztető argumentációs technikára ismerhetünk rá az *Egy veres tromfosdi* táblázatba rendezett második szakaszában.

Az Egy veres tromfosdi egyik lehetséges forrása

Az RMKT vonatkozó kötetéből és az RMNy incipitmutatójából kiderül, hogy a VIII. Orbán pápa által felosztatott jezsuitiszákon gúnyolódó négy soros *Az asszonyok jezsuiták társaivá lévén...* kezdetű versike szerepel nemcsak az 1666-os *Egy veres tromfosdi*-ban, hanem a *Jesvita paterek titkai* című, 1657-ben Váradon kiadott szatirikus dialógusban is.¹⁵ A kiadványokban közölt költemények elhanyagolható – azaz egyetlen betűre terjedő és apróbb tipográfiai – különbségeinek figyelembe vételével kijelenthető,¹⁶ hogy az *Egy veres tromfosdi*-ban szereplő vers megegyezik a *Jesvita paterek titkainak* versével.

Egy korábbi tanulmányomban azt a feltevésemet már megkíséreltem igazolni, hogy a „nemzetközi jezsuitaellenes irodalom tipikus darabjának” minősített és a *Myseria patrum iesvitarum* című latin nyelvű szatirikus dialógusból fordított *Jesvita paterek titkai*¹⁷ talán Czeglédi P. István munkája.¹⁸ S mivel az *Egy veres tromfosdi*-ban nemcsak a magyar vers, hanem a költemény latin, *Foeminaeus sexus sociis immixtus Jesu...* kezdetű szövege is

kiadásainak és fordításainak száma haláláig legalább 347. Hilmar M. PABEL, „Peter Canisius and the Protestants: A Model of Ecumenical Dialogue?”, *Journal of Jesuit Studies*, 1 (2014): 373–399, 383.

¹³ MOLNÁR Szabolcs, „A gúny eszközei Czeglédi István (1620–1671) írásaiban”, in *Hatalom és Kultúra: Az V. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Jyväskylä, 2001. augusztus 6–10.) előadásai*, szerk. JANKOVICS József és NYERGES Judit, 2 kötet. (Budapest: Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, 2004), 2:83–94.

¹⁴ A kontroverzteológiai traktátusról ld. Ursula PAINTNER, „Des Papsts neue Creatur”: *Antijesuitische Publizistik im deutschsprachigen Raum, 1555–1618*, Chloe: Beihefte zum Daphis 44 (Amsterdam–New York: Rodopi, 2011).

¹⁵ *Régi Magyar Költők Tára: XVII. század, 9., A két Rákóczi György korának költészete (1630–1660)*, szerk. VARGA Imre, (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1977), 699.; RMNy 2746.

¹⁶ *Jesvita paterek titkai...*, 188.; CZEGLÉDI, *Egy veres tromfosdi...*, 108–109.

¹⁷ RMNy 2746.

¹⁸ SZOLNOKI Zsolt, *Javaslat a Jesvita paterek titkai ismeretlen fordításának személyére. A Reformatio nostra: Protestáns szellemi műhelyek Északkelet-Magyarországon a reformáció kezdetétől napjainkig* című miskolci konferencián (2017. 11. 21.) elhangzott előadásom konferenciakötetben várhatóan megjelenő szövege. Várható megjelenés: 2018. szeptember.

szerepel,¹⁹ kézenfekvőnek tűnik, hogy a latin verset a *Jesuita paterek titkai* forrásának tekinthető *Mysteria patrum iesuitarum* 1631-es vagy 1633-as latin nyelvű kiadásából ismerhette és vehette át Czeglédi.²⁰ A kora újkor népszerű antijezuitikái közül Johann Leonhard Weidner 1643-ban kiadott *Jubileum, sive speculum iesuiticum*ában is megtaláltam e latin költeményt. Weidner munkájában forrásként ez olvasható: „Capita praecipua eius bullae recitantur in appendice Mysteriorum Iesuitarum p. 206. &c. Ubi sub finem hi versus legantur. *Foeminae sexus sociis immixtus*”.²¹ Az idézett vers ennek alapján a *Mysteria patrum iesuitarum* valamely kiadásából való. Weidner nyomtatványát tüzetesebben átlapozva tűnt fel, hogy sok esetben egyezés fedezhető fel az *Egy veres tromfosdi* első részének latin idézetei és a *Jubileum* szövege között. Erre alapozva feltételezem, hogy Czeglédi P. István talán ismerte és felhasználta Johann Leonhard Weidner ezen kiadványát vitairatának elkészítésekor.

Johann Leonhard Weidner Jubileum, sive speculum iesuiticum

A szerző és kiadás helye nélkül megjelent 1643-as *Jubileum, sive speculum iesuiticum* (*Jubileum, avagy a jezsuita titkai*) összeállítójáról, Johann Leonhard Weidnerről (1588–1655), kevés adat áll rendelkezésünkre. Az *Allgemeine Deutsche Biographie* szerint Weidner 1636-ban a nymwegei Gelehrtenschule rektorhelyettese, 1648-tól maastrichti Lateinschule rektora, majd 1650-től egészen haláláig az újjászervezett heidelbergi gimnázium rektora volt.²² A *Jubileum*on kívül ismertebb művei még az 1640–1641 körül, a Jézus Társasága centenáriuma közrebocsátott *Elixir iesuiticum*, valamint az 1643-ban, 1645-ben és 1653-ban kiadott *Hispanicae dominationis arcana*. A *Jubielum*hoz hasonlóan e műveken sem találkozunk a szerző nevével, s mindhárom munka kompiláció, leginkább szemelvény-gyűjtemény,²³ azoknak mintegy katalógusa.

A Jézus Társasága alapításának, pontosabban pápai jóváhagyásának századik évfordulójára kiadott *Jubileum* jellegzetessége, hogy a jezsuitákkal kapcsolatos elmarasztaló szövegeket, szemelvényeket kronologikus elrendezésben, a rendalapítás jóváhagyásának évétől, azaz 1540-től 1641-ig évről évre közli, megkönnyítve ezzel a nyomtatvány használatát. Az 1639-es évet követően, a kiadvány 186. lapjától egy tizenhét tételből álló *Mantissa* következik,²⁴ majd a 220. lapon a szöveg az 1640. és végül 1641.

¹⁹ CZEGLÉDI, *Egy veres tromfosdi*..., 108.

²⁰ A latin és idegennyelvű kiadásokról, valamint a latin nyelvű szöveg szerzőségi kérdéseiről ld. SZOLNOKI Zsolt, „A Mysteria patrum iesuitarum szerzőségi kérdéseiről”, in *Doktoranduszok fóruma, Miskolc, 2016. november 17.: Bölcsészettudományi Kar Szekciókiadványa*, szerk. MAJOR Ágnes és KÁLI Anita, 7–13 (Miskolc: ME Tudományos és Nemzetközi Rektorhelyettesi Titkárság, 2017).

²¹ Johann Leonhard WEIDNER, *Jubileum, sive speculum iesuiticum, exhibens praecipua iesuitarum scelera, molitiones, innovationes, fraudes... contrastatum Ecclesiasticum, Politicumque*, in: & extra Evropaem orbem... ex variis historiis, imprimis verò pontificiis collecta; cum Mantissis aliquot & Indice rerum; operâ & studio I. L. W. O. P., ([h. n.]: [k. n.], 1653), 182.

²² Ludwig Julius FRÄNKEL, „Johann Leonhard Weidner”, in *Allgemeine Deutsche Biographie*, Bd. 56 (Lipcse: Verlag von Duncker & Humblot, 1875–1912), 44: 463–471, 465.

²³ Uo., 468–470.

²⁴ WEIDNER, *Jubileum, sive speculum*..., 186–219.

év történéseivel folytatódik. Mivel a művet elkészítő Weidner kommentárt nem fűz a jezsuitákról összegyűjtöttekhez, így maguk a gondosan kiválogatott és közölt szemelvények a jezsuitaellenes kritika hordozói.²⁵ A *Jubileum, sive speculum*ról általánosságban elmondható, hogy számos alkalommal idéz Jacques Auguste de Thou (Thuanus) latin nyelvű *Historia sui temporis*ából és Emanuel van Meteren (Meteranus) valamely történeti munkájából. Ezen kívül előszeretettel hasznosítja Elias Hasenmüller valamely írását, Petrus Mattheus *Historicus Gallicus*át, továbbá a *Mercurius Jesuiticus*, Nicolaes van Wassenauer többkötetes történelmének (*Historisch verhael alder gbedencke-weerdichste geschiedenisse...*) latin nyelvű kiadását, és Alphonsus de Vargas (Kaspar Schoppe) *Relatio ad reges & principes christianos*át.

Czeglédi István és Johann L. Weidner nyomtatványának feltételezett szövegegyezései

Az *Egy veres tromfjósdi* első részében az imént felsorolt szerzők és művek szinte mindegyikétől (vagyis Auguste de Thou-tól, Petrus Mattheustól, Nicolaes van Wassenaeertől, Emanuel van Meterentől, Kaspar Schoppétől és Elias Hasenmüllertől) találunk több részletet is, ráadásul a *Jubileum*mal szinte teljesen megegyező módon hivatkozva. Mivel a dolgozat terjedelme nem teszi lehetővé, hogy minden feltételezett szövegegyezést ismertessek, a következőkben csupán egy szemelvényfüzerről szeretnék kissé bővebben szólni.

Az ismertetni kívánt idézetfüzért Czeglédi P. István abban a hosszabb argumentálásában hasznosítja, mely összeköti a kálvinisták vallását a 12. századi valdensekével azért, hogy az első régiségét bizonyíthassa.²⁶ Ennek során Czeglédi Pósházi Jánosnak és Kis Imrének a kérdést érintő nézeteltéréseit ismerteti. Kis Imre szerint a két vallás azért nem lehet azonos, mert „állat szerént való” különbség van közöttük. A kálvinisták tagadják ugyanis, hogy Istennek törvényeit senki be nem *tölti* és be nem *töltetheti*. Ezzel szemben a valdensék korábban még csak azt állították, hogy Isten törvényeit senki be nem *tölti*.²⁷ Czeglédi kilenc pontba szedett érvelésével veszi védelmébe Pósházit,²⁸ melynek lényege ez: bár igaz, hogy Pósházival együtt a kálvinisták tagadják a törvény betöltésének lehetőségét és annak cselekedettel való véghezvitelét is, ám aki a cselekedetből és az arra való hajlandóságból két különböző „állatot csinál”, az tévesen jár el, vagyis – Czeglédi gúnyos és megvető szavaival élve – „annak dolga gezemitze s-pökédék”.²⁹ Kilenc pontos argumentálása hetedik pontjától hasznosítja a feltételezésem szerint Weidner *Jubileum*ából származó idézeteket. A kontextus sem kevésbé figyelemre méltó. Kis Imre a Czeglédi P. által idézettek szerint azt írja, hogy

²⁵ Uo., 469.

²⁶ A huszizmus és a reformáció előzményének számító 12. századi valdensék tanításait a III. lateráni zsinat eretneknek bélyegezve elítélte. „Valdiak”, in *Magyar katolikus lexikon*, hozzáférés: 2017.12.11, <http://lexikon.katolikus.hu/>.

²⁷ CZEGLÉDI, *Egy veres tromfjósdi...*, 88–89.

²⁸ Uo., 89–97.

²⁹ Uo., 95.

Pósházi egészen „Budában ment” a törvény betöltésének lehetőségét és annak cselekedettel való véghezvitelét magyarázó feleletéért. Ezzel kapcsolatban jegyzi meg éles hangon Czeglédi: „[n]em *Posaházi János* jár *Budában*, hanem Te, s-hozzád hasonló Hüssök”.³⁰ Majd ehhez fűzi azt a történelmi exemplumot, miszerint a jezsuiták annak reményében mentek sereggel a török császárhoz, hogy a görög keresztényeket vele megölethetik. Mivel Istennek nem tetszett ez a „konspiráció”, a tanácskozás után szélvész és villámot küldött közéjük, így a szultán, félve az isteni haragtól, meggondolta magát, s akit csak elfogathatott, lefejeztetett. Czeglédi e leírásának forrását az *Egy veres tromfosdi* margóján ekképp jelöli: „(b) Bernh Lampe, in Continuatione relationis Hist Wassenaer, p. 19. mense Septemb.”³¹ Weidner *Jubileum*-ában megtalálható a történet az 1630-as év eseményeként, jól láthatóan kurzívval szedett forrásmegjelölése pedig Czeglédi munkájával szinte teljesen megegyező: „*Bernhardus Lampe, in Continuatione relationis hist. Wassenaer, p. 19. mense Septembris*”.³² Czeglédi a nyolcadik pontban Thuanusra hivatkozva figyelmezteti Kist, hogy már Guidicio kardinális sem javallotta a Társaságot,³³ majd egy Meteranustól származó citátummal világít rá arra, hogy a párizsi parlament sem erősítette meg a rendet.³⁴ Sőt Czeglédi látta a párizsi Sorbonne egyik konklúzumát is, mely szerint a rend tagjai a hit dolgai számára veszélyesek s az egyház békéjét megbontják.³⁵ Majd az argumentálását záró kilencedik pontban, a margó tanúsága szerint ismét csak Meteranusszal hívja fel olvasói és persze Kis Imre figyelmét a Jézus nevével való visszaélésre: „Mert, tudod hiszem, miképpen utált legyen titeket [...] *ötödik Sixtus Papa, hogy nem Ignatiusnak, hanem a Jéusurul nevezjék magokat; (holot a több Rendeke, ki Benedektiül, ki Ferenciül &c. Nemis keltek fel az ézakai könyörgésre, mint egyéb Barátok. Páralliké vallyon a Fejed it? holot: Vajki nagy dolog, Papa haragjában esni! Tromf ki erre!*”³⁶

³⁰ Uo, 95. Kiemelés az eredetiben.

³¹ Uo.

³² A latin szöveg Weidnernél így hangzik: „1630. Non satis Iesuitis in imperio Romano, & aliis Orbis Europae regnis cruenta sua consilia in effectum dare est, sed etiam illa in Regno Turcico efficere voluerunt, dum post longas deliberationes, instantiis tandem apud Magnum Sultanum effecerunt, ut iis potestatem plenam daret, Graecos Christianos interficiendi Contigit autem quodam die, cum in Consilio congregati consultarent, quâ ratione Laniena haec commodissime perficeretur, ut subito maxima oriretur tempestas, & fulmen in conclave irrumpens, in quo congregati erant, ita eos attonitos redderet, ut tantum non metu exanimati in terram conciderent, & pulveraria, quibus delicati isti paupertatis devotissimi cultores insidebant, concremarentur: Sicque haec ipsorum internecina conspiratio, in fumum abiit. Sultanus, postmodum melius informatus & sentiens consilia ista infernalía, Deo summpere displicere, sententiam suam mutavit, & contra auctores hujus consilii tam horrendi, sententiam poenâ talionis pronunciavit. Quare quotquot capi potuerunt, capti, & decapitati sunt, sicque peccati & poenae Hammanis facti sunt participes. *Bernhardus Lampe, in Continuatione relationis hist. Wassenaer, p. 19. mense Septembris*.” WEIDNER, *Jubileum, sive speculum*..., 180–181.

³³ CZEGLÉDI, *Egy veres tromfosdi* ..., 96. Vö. WEIDNER, *Jubileum, sive speculum*..., 1.

³⁴ CZEGLÉDI, *Egy veres tromfosdi* ..., 96. Vö. WEIDNER, *Jubileum, sive speculum*..., 15–16.

³⁵ CZEGLÉDI, *Egy veres tromfosdi* ..., 96. Vö. WEIDNER, *Jubileum, sive speculum*..., 19.

³⁶ CZEGLÉDI, *Egy veres tromfosdi* ..., 96–97. Vö. „1590. Sixtus V. Papa in senectute non admodum favebat Iesuitis, reprehendens eos, quod mallent *Iesuitae*, á Iesu dici, quam *Ignatiani*, ab Ignatio, cum tamen reliqui Ordines, ut Benedictini, Dominicani, Franciscani, &c. non turpe sibi ducerent, a fundatoribus Ordinis sui

Czeplédi P. István 1666-os *Egy veres tromfosdija* a magyar protestánsok gyászévtizedét megelőzően, a 17. század utolsó nagy hitvitázó szakaszában jelent meg. Ekkorra a nyilvánosság szerkezete erősen megváltozott Magyarországon:³⁷ a hitviták közönsége ugyanis már nemcsak a tanultabb felsőbb rétegből, hanem a városi polgárságból is állt. Czeplédi és Sámbar hitvitáit Kassán például „a »csipások és borbélyok is« jól ismerték, olvasták és a piacon tárgyalták”.³⁸ Az olvasói kör ezen bővülésére reagálhatott érzékenyen Czeplédi P. István az *Egy veres tromfosdijával*. Ez magyarázhatja, hogy a nyomtatvány első, fő szakaszát inkább a nagyobb érdeklődésre számot tartó szatíra határozza meg, mely feltevés szerint a Johann Leonhard Weidner *Jubileumából* is származó szemelvényeket hasznosítja.

Remélhetőleg példáimmal sikerült némiképp igazolnom azon feltevésemet, hogy Czeplédi P. István ismerhette Johann Leonhard Weidner *Jubileum, sive speculum iesuiticumát*, sőt akár felhasználhatta azt az *Egy veres tromfosdijának* összeállításakor. Továbbá a szatirikus kiszólások alkalmával beépített, a feltehetőleg Weidner *Jubileumából* származó citátumok esetleg arra is rámutathatnak, hogy miképpen használhatták hitviták alkalmával mintegy segédkönyvként a Weidneréhez hasonló gyűjteményes kiadványokat.

appellari, & non sicuti reliqui monachi noctu ad preces, & sacra peragenda surgerent [...] *Metteranus lib. 16.*” WEIDNER, *Jubileum, sive speculum...*, 70–71. Kiemelés az eredetiben.

³⁷ HELTAI, „Kis Imre és Pósházi ..., I”, 170.

³⁸ Czeplédi P. István *Redivius Jáfetkéjét* idézi: HELTAI, „Kis Imre és Pósházi..., II”, 320.